

લીમડાની પેસ્ટ બનાવવાની રીત: ઉપરોક્ત વસ્તુઓને ધાબા ઉપર કે તાલપત્રી ઉપર રાખી અને ભેળવી ૪૮ કલાક કોથળાથી ઢાંકીને રાખવું. ૪૮ કલાક બાદ આ લીમડાની પેસ્ટ તૈયાર થઈ જશે. આ લીમડાની પેસ્ટનો ઉપયોગ જમીન જન્ય જીવાત/રોગમાટે જમીનમાં વાવેતર સમયે આપી શકાય.

૩. સપ્ત ધાન્ય : ફળ શાકભાજી અને દાણામાં ચમક લાવવા માટે

ક્રમ	જરૂરી વસ્તુઓ	પ્રમાણ
૧	તલનાં દાણાં	૧૦૦ ગ્રામ
૨	મગનાં દાણાં	૧૦૦ ગ્રામ
૩	અડદનાં દાણાં	૧૦૦ ગ્રામ
૪	વટાણાનાં દાણાં	૧૦૦ ગ્રામ
૫	કોફી	૧૦૦ ગ્રામ
૬	મઠનાં દાણાં	૧૦૦ ગ્રામ
૭	ચણાનાં દાણાં	૧૦૦ ગ્રામ
૮	ઘઉંનાં દાણાં	૧૦૦ ગ્રામ

સપ્ત ધાન્ય બનાવવાની રીત : એક નાની વાટકીમાં તલના ૧૦૦ ગ્રામ દાણા લઈ તેમાં એટલા જ પ્રમાણમાં પાણી નાખી બધા દાણા પલળી જાય તે રીતે મિક્સ કરી દેવું અને છાયડે રાખવું. એક મોટી વાટકી લઈ તેમાં ૧૦૦ ગ્રામ મગના આખા દાણા નાખી અને ૧૦૦ ગ્રામ અડદના આખા દાણા, ૧૦૦ ગ્રામ વટાણાના દાણા, ૧૦૦ ગ્રામ કોફી, ૧૦૦ ગ્રામ મઠ, ૧૦૦ ગ્રામ ચણા અને ૧૦૦ ગ્રામ ઘઉંના દાણા ભેળવવા. આ બધાને સારી રીતે ભેળવી તેમાં એટલું જ પાણી ઉમેરવું જેથી સારી રીતે પલળી જાય. ત્યારબાદ તેને છાયડે જ રાખવું. ત્રણ દિવસ બાદ બધા દાણા ને બહાર કાઢી લો. ત્યારબાદ કપડાની પોટલીમાં આ બધા દાણાઓને બાંધવા અને તેમને અંકુરિત થવા માટે ઘરની અંદર રાખવા. જ પાણીમાં દાણા પડેલા હતા તે પાણીને પણ ઢાંકીને રાખો. પોટલીમાં રહેલ દાણામાં જ્યારે એક સેન્ટિમીટર લંબાઈના અંકુર નીકળે ત્યારે પોટલી ખોલી અને તેની ચટણી બનાવવી. ત્યારબાદ ૨૦૦ લીટર પાણીમાં આ ચટણીને હાથ વડે સારી રીતે ભેળવી અને પહેલા પલાળેલ પાણી પણ ભેળવવું. આ તૈયાર થયેલ મિશ્રણને બે કલાક સુધી રાખો. બે કલાક બાદ આ મિશ્રણને હલાવી કપડાથી ગાળી લેવું. હવે ૪૮ કલાકની અંદર આ દ્રાવણનો પાક ઉપર છંટકાવ કરવો. છંટકાવ કરેલા હશે એ પાકમાં ચમક આવશે.

કૃષિ વિસ્તરણ પ્રકાશન શ્રેણી : ૩-૧-૪૮ નકલ : ૧૦૦૦ કિંમત : વિના મૂલ્યે વર્ષ : ૨૦૨૩

પ્રાકૃતિક કૃષિમાં ખાતર બનાવવાની રીત



ડો. કે.એન.વડારીયા, શ્રી ડી.એ.સરડવા, ડો. એલ.એલ.જીવાણી,
શ્રી જી.એસ.ઝાલા, શ્રી વી.વી.ઠાકોર



કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર
જુનાગઢ કૃષિ યુનિવર્સિટી,
મોરબી



૧. જીવામૃત

ક્રમ	જરૂરી વસ્તુઓ	પ્રમાણ
૧	દેશી ગાયનું છાણ	૧૦ કિલોગ્રામ
૨	દેશી ગાયનું ગૌમૂત્ર	૧૦ લીટર
૩	ગોળ	૨ કિ.ગ્રા.
૪	ચણાનો લોટ	૨ કિ.ગ્રા.
૫	મોટા ઝાડ નીચેની માટી	એક મુઠ્ઠી
૬	પાણી	૧૮૦ લીટર.

જીવામૃત બનાવવા નીચેના આ બધી વસ્તુઓને એક બેરલમાં ભેળવીને બે થી સાત દિવસ સુધી છાયામાં રાખવી. દિવસમાં બે વખત સવાર સાંજ ઘડિયાળના કાંટાની દિશામાં લાકડી વડે હલાવવું. બેરલને કોથળાથી અથવા સુતરના પાતળા કાપડથી ઢાંકી દો. આ ભેળવ્યા બાદ ગરમ ઋતુમાં ત્રણથી ચાર દિવસમાં જ્યારે શિયાળામાં સાતથી આઠ દિવસમાં જીવામૃત તૈયાર થઈ જશે. જીવામૃત તૈયાર થઈ ગયું કે નહીં તે જોવા માટે ઉપરથી પાણીની સપાટી ઉપર ફીણને બદલે એક આછા સફેદ કલરની તર જેવું દેખાશે. તડકામાં ચળકાટ મારતું હોય તેવું દેખાય ત્યારે માનવું કે જીવામૃત તૈયાર થઈ ગયું છે. જીવામૃત તૈયાર થઈ ગયા બાદ તેનો વધુમાં વધુ ૮ થી ૧૦ દિવસમાં ઉપયોગ કરી શકાય. છાણ ભેળવતી વખતે ખાસ કાળજી રાખવી કે છાણની વ્યવસ્થિત રબડી બનાવી અને તેમાં ગૌમૂત્ર ભેળવવું. જ્યારે ચણાનો લોટ અલગથી પાણી સાથે એકદમ મિક્સ કરી અને ત્યારબાદ આ રબડીમાં ઉમેરો અને બેરલમાં નાખો. બેરલ હમેશા પ્લાસ્ટિકનું લેવું.

૨. બીજામૃત

ક્રમ	જરૂરી વસ્તુઓ	પ્રમાણ
૧	દેશી ગાયનું છાણ	૫ કિલોગ્રામ
૨	દેશી ગાયનું ગૌમૂત્ર	૫ લીટર
૩	કળીચૂનો	૫૦ ગ્રામ
૪	પાણી	૨૦ લીટર.
૫	મોટા ઝાડ નીચેની માટી	એક મુઠ્ઠી

બીજામૃત બનાવવાની રીત : ટેબલમાં જણાવ્યા મુજબની વસ્તુઓને ૨૪ કલાક એકસાથે પાણીમાં પલાળી રાખવી. દિવસમાં બે વખત લાકડીની મદદથી હલાવવું બે દિવસ બાદ તેનો ઉપયોગ કરવો. બીજામૃતનો બીજ પર છંટકાવ કરીને સારી રીતે ભેળવી બીજને છાયામાં સુકવવા અને ત્યારબાદ તેનું વાવેતર કરવું. બીજામૃતનો પટ આપવાથી બીજ વહેલા અને વધારે પ્રમાણમાં ઉગી નીકળે છે. મુળ

ઝડપથી વધે છે અને જમીનમાંથી છોડ પર જે રોગોનો ઉપદ્રવ હોય છે તે છોડ પર થતો નથી. છોડ સારી રીતે અને ઝડપથી વધે છે.

૩. ગોળ અથવા અમૃતજળ

ક્રમ	જરૂરી વસ્તુઓ	પ્રમાણ
૧	જૈવિક ગોળ (દેશી)	૩ થી ૫ કિલોગ્રામ
૨	ચણાનો લોટ	૧ કિ.ગ્રા.
૩	છાણ	૧૦ કિ.ગ્રા.
૪	સરસવનું તેલ	૨૦૦ ગ્રામ
૫	પાણી	૨૦૦ લીટર

અમૃતજળ બનાવવાની રીત : સરસવના તેલમાં છાણ અને ચણાનો લોટ સારી રીતે ભેળવો. હવે ગોળ સહિત બધી સામગ્રીને ૨૦૦ લીટર પાણીમાં ભેળવવી અને ઢાંકીને છાયામાં રાખવી. ૨૪ કલાકમાં ગોળ અથવા અમૃતજળ તૈયાર થઈ જાય છે.

૪. ઘન જીવામૃત

ક્રમ	જરૂરી વસ્તુઓ	પ્રમાણ
૧	દેશી ગાયનું સારી રીતે સડી થયેલું ખાતર	૨૦૦૦ કિલોગ્રામ
૨	તૈયાર થયેલ જીવામૃત	૨૦૦ લીટર

ઘન જીવામૃત બનાવવાની રીત : ઝાડના છાચડે કે શેડમાં તાલપત્રી પાથરીને અથવા સિમેન્ટના ઘાબા ઉપર દેશી ગાયના ખાતરને પાથરી તેની ઉપર નાના નાના છિદ્ર બનાવી ૨૦૦ લીટર જીવામૃત રેડી અને સારી રીતે મિશ્રણ કરી પાથરી દેવું. ત્યારબાદ આ મીશ્રણને ૪૮ કલાક સુધી છાયામાં જાળી જગ્યાએ રાખી સુકવવું. આ મીશ્રણને દિવસમાં બે થી ત્રણ વખત ઉપર નીચે કરવું. સંપૂર્ણ સુકાઈ જાય ત્યારબાદ તેનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. આ ઘનજીવામૃત તૈયાર થઈ ગયું ગણાય. આનો ઉપયોગ ખેતી પાકમાં પાકની વાવણી બાદ ખેતરમાં ભેજ હોય ત્યારે એક હેક્ટર માં ૫૦૦ કિલોગ્રામ પ્રમાણે ઉડાડી દેવું. ત્યારબાદ જે તે પાકમાં કુલ અવસ્થાએ આ જ પ્રમાણે બાકી રહેલું ઘનજીવામૃત ખેતરમાં ભેજ હોય ત્યારે ઉડાડી દેવું.

૫. લીમડાની પેસ્ટ

ક્રમ	જરૂરી વસ્તુઓ	પ્રમાણ
૧	પાણી	૫૦ લીટર
૨	દેશી ગાયનું છાણ	૧૦૦ કિલોગ્રામ
૩	દેશી ગાયનું ગૌમૂત્ર	૨૦ લીટર
૪	લીમડાની નાની નાની ડાળીઓ	૧૦ કિલોગ્રામ
૫	સીતાફળની નાની નાની ડાળીઓ	૧૦ કિલોગ્રામ